

DEJAN PACEK

Komunistični genocid in Slovenska katoliška akcija

Z nastopom moderne dobe je katoliška Cerkev začela pozivati laike k aktivnemu apostolatu tako zaradi nuje po soočenju z napredujočo sekularizacijo in razkristjanjenjem družbe kot zaradi vzpona radikalno protikrščanskih ideologij, ki so se utelesile v totalitarizmih 20. stoletja. Organizirani laiški apostolat pod vodstvom cerkvene hierarhije, katerega cilj je bil pokristjaniti vse zasebno in javno življenje, je dobil ime Katoliška akcija (KA).

V pričujočem prispevku je predstavljen zgodovinski razvoj KA v Sloveniji. Osrednjo temo prispevka predstavlja obdobje med letoma 1941 in 1945, ko je bila Slovenska katoliška akcija (SKA) na območju Ljubljanske pokrajine soočena ne samo z italijansko in nato nemško okupacijo, ampak tudi s sočasno komunistično revolucijo ter z njo povezano državljansko vojno. SKA je kot cerkvena organizacija od svojih začetkov vodila idejni boj proti komunistični ideologiji, sredi druge svetovne vojne pa so se njeni člani pridružili oboroženemu boju proti komunistični revoluciji. Po koncu vojne, iz katere so jugoslovanski komunisti izšli na strani zmagovite zavezniške koalicije, kar jim je omogočilo prevzem oblasti, so številni člani SKA delili usodo poražene protirevolucionarne strani, s katero so komunistični oblastniki obračunali v množičnih pomorih.

Strokovnjak za mednarodno pravo dr. Dieter Blumenwitz je v mednarodnopravni študiji *Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941–1946)* določil kriterije za opredelitev zločincev in žrtev druge svetovne vojne ter komunistične revolucije na Slovenskem. Težke in sistematične kršitve človekovih pravic po koncu vojne, med njimi pravice do življenja, je opredelil za kazniva dejanja zoper človečnost, poleg tega pa v primeru načrtnega preganjanja in likvidacije delov prebivalstva predstavljajo tudi dejanje genocida.¹ Justin Stanovnik je prepričan, da je komunistični genocid nad slovenskim katoliškim taborom v več etapah potekal že med vojno. Opredeli, da je prvi genocid, ki je trajal od junija 1941 do junija 1942, zajel 400 vodilnih ljudi iz katoliškega in deloma tudi liberalnega duhovnega, družbenega in političnega življenja. Drugi genocid je zahteval življenja 600 ranjencev in ujetnikov po predaji vaških straž jeseni

1943. Tretji ali veliki genocid, ki se je zgodil v začetku junija 1945, pa so omogočili Britanci, ko so več kot 11.000 domobrancev, ki so se predali, izročili komunistom.² Navedena dejstva upravičujejo, da primer SKA, katere posamezni člani so zaradi nasprotovanja komunistični revoluciji izgubili življenje že med vojno, množično pa neposredno po njej, obravnavamo v luči genocida.

LAIČNI APOSTOLAT

KA moramo presojeti, upoštevajoč razmere, v katerih je potekal njen razvoj. Vpliv Cerkve na razvoj moderne družbe se je začel nezadržno zmanjševati s francosko revolucijo, ko je bila v Evropi po letu 1789 postopoma uveljavljena laična država in je svoj pohod nastopila sekularizacija. Boju proti Cerkvi, v katerem je drugi polovici 19. stoletja prednjačil liberalizem, so se v prvi polovici 20. stoletja pridružili komunizem, fašizem, nacizem – ideologije, ki so želele z močjo totalitarne države krščanstvo v celoti uničiti.

Papeži obravnavanega časa so sprevideali, da Cerkev pri poslanstvu vodenja ljudi h Kristusu potrebuje laične sodelavce. Po eni strani so se tedaj vedno večje množice oddaljevale od Cerkve, po drugi strani pa so med katoličani vzniknili prenovitvena gibanja, kot so biblično, patristično, katehetsko, liturgično, misijonsko in ekumensko gibanje, katerih pojav je bil znamenje, da so se laiki močneje zavedli, da so tudi oni del Cerkve.³ Porodila se je ideja, da bi verni laiki v funkciji splošnega duhovništva pod vodstvom cerkvene hierarhije sodelovali pri apostolatu Cerkve, saj naj bi le preko sodelovanja laikov pri hierarhičnem apostolatu Cerkev dosegla prevlado katoliških načel v sodobnem svetu. Papež Pij XI. (1922–1939) je v svoji prvi okrožnici *Ubi arcano Deaconsilio* (1922) opredelil nujnost laiškega apostolata. Na znamenja časa je iskal odgovore duhovnik, poznejši kardinal Joseph Cardijn (1882–1967), ki je leta 1920 med belgijskimi delavci začel s posebno obliko apostolata, s poudarkom

na oznanjevanju od osebe do osebe. Žosizem (imenovan po Cardijnovi organizaciji mladih krščanskih delavcev JOC) je Pij XI. razglasil za "dovršen tip Katoliške akcije". V Španiji je duhovnik sv. Jožef Marija Escrivá (1902–1975) leta 1928 pričel z laičnim apostolskim gibanjem Božje delo (*Opus Dei*). V času med obema svetovnjima vojnama je s podobnim namenom duhovnik Romano Guardini (1885–1968) razvil v Nemčiji t. i. mladinsko gibanje.⁴

Pij XI. ali "papež Katoliške akcije", kakor so ga poimenovali že njegovi sodobniki, je najzaslužnejši, da je bila KA postopno preobrazena iz gibanja v cerkveno organizacijo laičnega apostolata.⁵ Omenjeni papeže so namreč močno zavedal nujnosti vzpostavitve organiziranega sodelovanja laikov pri hierarhičnem apostolatu Cerkve. KA je pod njegovim vodstvom dobila značaj dosledno nepolitične organizacije, ki je bila v celoti usmerjena v novo pokristjanjenje sveta v znamenju Kristusovega kraljestva. Po papeževi viziji so člani KA to nalogo uresničevali v okviru stanovsko urejenih organizacij s poglobljenim verskim življenjem ter s socialno in oznanjevalno dejavnostjo v lastnem bivanjskem in poklicnem okolju.⁶ Na ta način je bilo uresničeno papeževo naročilo iz okrožnice o obnovi družbenega reda *Quadragesimo anno* (1931), da mora bitiv duhu stanovsko urejene družbe "prvi apostol delavca delavec in trgovca trgovec".⁷ Z osebnim zgledom, ki je temeljil na krščanskem nauku, so laiki vplivali na svoje brezversko oz. versko mlačno okolje ter ga tako poskušali pokristjaniti.

POSLANSTVO SLOVENSKE KATOLIŠKE AKCIJE

Razvoj KA na Slovenskem je mogoče, še posebej z ozirom na ljubljansko škofijo, razdeliti na dve obdobji: obdobje 1929–1936, ki so ga zaznamovala pravila Katoliške akcije v Sloveniji, po črki katerih je KA dobila nalogo povezati in uskladiti delovanje raznovrstnih katoliških društev, ter obdobje 1936–1945,

kise je začelo z izdajo pravil SKA. Tedaj je SKA dobila svoje lastne organizacije in pomožne sile iz vrst preostalih katoliških organizacij, sklenilo pa se je s prepovedjo delovanja po diktatu povojne komunistične oblasti. Pri nas je bila KA ustanovljena z namenom, da bi vzgajala načelne katoličane, jih usposobila za apostolsko delovanje in prispevala k socialni obnovi družbe v skladu z idejo korporativizma, ki jo je cerkveno učiteljstvo razvijalo od pontifikata Leona XIII. (1878–1903) naprej. Rast laiškega apostolata so – ob dejstvu, da je slovenska KA nemoteno delovala le dobro desetletje pred drugo svetovno vojno – onemogočali spori znotraj slovenskega katoliškega taboraglade avtoritete KA nad ostalimi katoliškimi organizacijami, nasprotujoče si opredelitve slovenskih katoličanov v odnosu do marksizma ter nastop druge svetovne vojne na Slovenskem, ki je naredila njegovo izvrševanje nevarno, slednjič pa ga je v krvi zatrla komunistična revolucija. Kljub navedenim pomanjkljivostim in oviram so iz vrst slovenske KA izšli požrtvovalni kristjani ter odmevni zgledi zvestobe veri, ki je prestala preizkušnjo mučeništva, med njimi bl. Lojze Grozde. Ta je svoj duhovni ideal in poslanstvo kristjana v svetu uresničeval kot član dijaške KA. S to najpomembnejšo organizacijo SKA, katere ureditev in delovne metode so postale vzor vsem ostalim lastnim organizacijam SKA, je neločljivo povezano ime Ernesta Tomca (1885–1942), gimnazijskega profesorja in pedagoga ter najpomembnejšega organizatorja laiškega apostolata na Slovenskem.

Prepoved delovanja množične katoliške telovadne organizacije Orel leta 1929 ob začetku diktature jugoslovanskega kralja Aleksandra Karađorđevića je po eni strani ohromila močno razvejano katoliško društveno življenje, po drugi strani pa s tem spodbudila začetek delovanja slovenske KA. Po prepovedi Orla je v slovenskem katoliškem taboru nastala vzgojna praznina, zato se je Tomec odločil za oblikovanje nove mladinske organizacije katoliške mladine, ki bi bila kot del KA pod zaščito katoliške Cerkve in na ta način zavarovana pred

posegi kraljevega režima. Odločilno spodbudo pri tem je Tomcu predstavljala okrožnica *Quadragesimoanno*, nič manj pa tudi negativen odziv nanjo s strani krščanskih socialistov, skupine slovenskih katoličanov, ki je utirala pot idejnemu kompromisu med krščanstvom in komunizmom. Tako je jeseni 1931 v Ljubljani začel zbirati zavedne katoliške dijake in jim na sestankih razlagal katoliška načela. Po orlovskem zgledu jih je poimenoval *mladci* in jih začel organizirati po Cardinjevem zgledu. Ljubljanski škof Gregorij Rožman (1930–1959) jih je leta 1933 priznal za dijaško KA, katere delokrog je postal apostolat med dijaki. Sprejetju pravil SKA leta 1936 je sledilo drugo obdobje organiziranja in delovanja KA na Slovenskem, s tem pa tudi dijaške KA. Ta se je po črki novih pravil leta 1937 preuredila v lastno organizacijo SKA po imenu Zveza katoliških dijakov (ZKD).⁸

Tomec je dosledno zagovarjal dolžnost katoličana, da ravna v skladu z navodili vodstva Cerkve ter je zvest katoliškemu načelom. Pri vzgoji članov dijaške KA je poudarjal dvoje: intenzivno duhovno življenje in dobro organiziranost kot pripravo na učinkovit apostolat. Izrazita skrb za organizacijo je imela svojo dopolnitev v intenzivnem verskem življenju. Tovrstni pristop je spodbujal k študiju socialnega vprašanja, politične zgodovine in filozofije. Kljub temu, da so imeli dodelan ideološki in akcijski program, je bilo članom dijaške KA prepovedano sodelovati v političnih organizacijah.⁹

Od izida okrožnice *Divini Redemptoris* (1937), v kateri je Pij XI. Obsodil ateistični komunizem, je delovanje SKA vključevalo protikomunistično akcijo. Tako se je boju proti razkristjanjenju družbe, ki je prvotno predstavljal glavno nalogo SKA, pridružil idejni boj proti komunistični ideologiji. Že pred drugo svetovno vojno so mladci komunistično dejavnost v srednjih šolah z vso pozornostjo zasledovali, nanjo opozarjali, ter se ji idejno in akcijsko zoperstavljali. Tomec je skušal onemogočiti delovanje komunistov in njihov vpliv na slovensko mladino, s skrbnim študijem njihovega organizacijskega sistema. Želel je namreč izoblikovati organizacijo, ki

bi bila kos komunistični dejavnosti in propagandi. Zato je mladce organizacijsko in idejno usposobil tako za obrambo kot za napad proti komunizmu – proti komunističnim trojкам je zastavil sistem jeder, proti komunistični zagrizenosti krščansko gorečnost, proti komunističnemu aktivizmu samopožrtvovalnost mladcev, proti tajnosti tajnost.¹⁰ Sistematično organiziran idejni boj proti komunizmu je bil komunistom trn v peti do te mere, da so organiziranost mladcev označili za fašistični pristop k obrambi katolicizma.¹¹ Mladec Stanislav Mohorič je v zvezi s tem zapisal: "Od prvih stikov s profesorjem Tomcem se posebno spominjam, da nam je govoril, da imajo komunisti kot organizirani brezbožniki zelo dobro izpeljano organizacijo s sistemom celic in da se ne moremo proti njim boriti, če ne bomo imeli enako dobre organizacije. Rekel je, da se proti tankom ni mogoče boriti z loki."¹²

VZTRAJANJE PRI IDEJNEM BOJU

SKA je svoje delo nadaljevala tudi med drugo svetovno vojno, vendar zgolj na italijanskem okupacijskem področju, ki je z Ljubljano vred obsegalo le del ljubljanske škofije. V položaju, ki je nastal z okupacijo in razkosanjem Slovenije, se je vodstvo SKA moralo opredeliti do okupacijske oblasti, do vprašanja upora le-tej in po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo do stopnjujočega revolucionarnega delovanja Komunistične partije Slovenije, zakrinkanega v uporniškem programu Osvobodilne fronte (OF). V dilemi, ali ostati pri KA ali se pridružiti ilegalnemu odporiškemu gibanju in kasneje oboroženim vaškim stražam, ki so nastale zaradi samozaščite slovenskega podeželja pred revolucionarnim nasiljem partizanskih čet, je bil Tomec, ki je imel v vodstvu KA odločilno besedo, iz načelnih razlogov proti temu, da bi člani KA v imenu upora ali obrambe v roke vzeli orožje. Zagovarjal je stališče, da mora KA vztrajati na ideološki fronti, ki je bila zanj najvažnejša.¹³ Prvi konflikt med OF in KA je nastal v pozni jeseni 1941. V tistem času se je reševalo

vprašanje nadaljnega delovanja ljubljanske univerze. Pri tem se je še posebno izpostavil študent Jaroslav Kikelj, predsednik društva katoliških študentov medicine Vir, ki je bilo del SKA. Komunisti so mu očitali kolaboracijo z Italijani, ker se je včlanil v odbor Ljubljanske univerzitetne organizacije, da bi rešil univerzo pred grozečim zaprtjem. Kiklja je dva dni po nastopu funkcije odbornika, 18. marca 1942, umoril pripadnik komunistične Varnostno-obveščevalne službe. Škof Rožman se je demonstrativno udeležil njegovega pogreba in govoril ob grobu – kakor je dejal – "prvega mučenca" KA v Sloveniji.¹⁴

Med vojno so mladci v okviru idejnega boja proti komunizmu – ta je bil osnovan na študiju protikomunistične literature in okrožnice *Divini Redemptoris* – izvajali akcije, ki so poleg argumentiranega nasprotovanja komunistični ideologiji in zavračanja sodelovanja z OF, obsegale tudi zbiranje podatkov o tistih dijakih, ki so kakor koli sodelovali ali simpatizirali z OF. Sistematično so preverjali odnos posameznih dijakov do OF in na osnovi opažanj snovali načrte vplivanja oz. pridobivanja ali onemogočanja.¹⁵ KA so med in po vojni obtoževali, da je zbrane osebne podatke posredovala okupatorju, ki je na njihovi osnovi izvajal represivne ukrepe. Ta obtožba do danes ni bila utemeljena z neposrednim dokazom. Povojno zgodovinopisje je zmoglo navesti le dejstvo, da je sporazum o sodelovanju med ZKD in Slovensko legijo, oboroženo formacijo protirevolucionarnega tabora, ki je bil sklenjen sredi leta 1943, vseboval določilo, da obveščevalna služba dijaške KA ostane samostojna, torej da mladci posredujejo poročila izključno vodstvu KA, ta pa naprej vodstvu Slovenske legije.¹⁶ Na osnovi razpoložljivih virov ni mogoče nedvoumno ugotoviti nadaljnje poti zbranih informacij, lahko pa v povojnem komunističnem gradivu beremo, da so pridobljeni podatki služili predvsem posameznim mladcem, ki so postali vojaški obveščevalci v protirevolucionarnih formacijah.¹⁷

Čeprav so bili komunisti v prvem letu okupacije odgovorni za okoli 1000

izvensodnih usmrtitev slovenskih civilistov, ki so bili izvedeni pod pretvezo, da gre za ubijanje narodnih izdajalcev, četudi v tem obdobju zaman iščemo znake ideološke kolaboracije z okupatorjem, je do smrti Tomca 26. aprila 1942 veljalo pravilo, da je bil iz KA izključen vsakdo, ki je šel v oboroženi boj proti OF.¹⁸ Novo vodstvo dijaške KA (Jože Marn, Roman Pavlovčič in Sebastijan Kocmur) je spoštovalo odločitev pokojnega voditelja in ob ustanovitvi protirevolucionarnih samoobrambnih vaških straž julija 1942 dovolilo, da se jim pridružijo le člani drugega kroga, t. i. soborci, ne pa tudi člani jedrnih skupin.¹⁹ Vse do preloma v vojaškem in političnem razvoju na območju Slovenije, ko so se v hitrem zaporedju zvrstili kapitulacija Italije septembra 1943, padec Turjaka in Grčaric ter partizanski pomor obeh protirevolucionarnih vojaških posadk, vključitev Ljubljanske pokrajine v nemško Operacijsko cono Jadransko primorje in ustanovitev Slovenskega domobranstva, člani KA niso sodelovali v oboroženem spopadu, ampak vztrajali pri načelnem, ideološkem boju proti komunistični revoluciji, ki je izključeval fizični boj. V vse brezobzirnejši državljanski vojni so za orožje prijeli le kot bivši člani KA.²⁰ Zgodovinska dejstva torej pričajo, da SKA med vojno ni bila organizatorica protikomunističnih formacij oz. ni bila, kot je neutemeljeno in tendenciozno zapisal še danes pogosto citiran povojni režimski zgodovinar Franček Saje, "prednja straža borbenega slovenskega klerofašizma, ki je imela glavno vlogo pri snovanju sistematične belogardistične zarote in nato bila po lastnem priznanju kvas oboroženih belogardističnih oddelkov."²¹ Posamezni člani KA so se prvim oboroženim protikomunističnim formacijam oz. vaškim stražam pridružili samovoljno, tako da so iz KA predhodno izstopili ali preprosto prezrli veljavna pravila, kar je privedlo do avtomatske izključitve iz KA.

DEL OBOROŽENE PROTIREVOLUCIJE

V oboroženi protirevolucionarni boj so bili člani KA vključeni s splošno mobilizacijo,

ki jo je nemški okupator razglasil v Operacijski coni Jadransko primorje – ta je poleg Ljubljanske pokrajine obsegala tudi vse Slovensko primorje, Istro in Furlanijo – 29. novembra 1943. "Naredba o obvezni vojni službi na operacijskem ozemlju Jadransko primorje", objavljena tega dne, je določila, da mora vsak za vojsko sposoben moški, star med 18 in 35 let vstopiti v eno izmed vojaških organizacij: v "deželno samoobrambno enoto" (Slovensko domobranstvo), v obvezno delovno službo (Aufbaudienst), v nemško vojsko (Wehrmacht), v Waffen-SS, v nemško policijo, v organizacijo TODT ali v na novo formirano italijansko vojsko. Vojaška služba je bila obvezna, mesto služenja pa si je posameznik izbral sam.²² Naborniki, med njimi člani KA, so lahko izbirali med vojaškimi in nevojaškimi nemškimi organizacijami. Večina izmed njih se je odločila za vstop v Slovensko domobranstvo. V domobranskih enotah so služili pod slovenskimi simboli in pod vodstvom slovenskih oficirjev ter se na domačih tleh borili proti komunistični revoluciji, v kateri so videli največjo grožnjo katoliški veri in slovenski kulturi.²³ Nasproti tem realnim okoliščinam, ki so bistveno vplivale na ravnanje članov KA, je upravičen pomislek, da so ti imeli možnost služiti vojaški rok tudi v neoboroženih delovnih enotah, s čimer so dobili priložnost, da bi do konca ostali zvesti prepričanju pokojnega voditelja Tomca, da idejni boj proti komunizmu izključuje fizično obračunavanje.

Triumvirat, ki je na čelu dijaške KA nasledil pokojnega prof. Tomca, je mladcem v Slovenskem domobranstvu svetoval, naj se porazdelijo po čim več četah in naj ostanejo navadni vojaki. Kljub temu so člani KA v Slovenskem domobranstvu zasedli različne funkcije, ne pa vodstvenih položajev. Medtem ko so zlasti kmečki fantje in delavci postali običajni vojaki, so mladci po večini sodelovali pri izobraževanju, administraciji in na domobranskem vojaškem sodišču v Ljubljani, peščica pa jih je bilo izbranih za oficirski tečaj.²⁴ Tovrstni razplet še danes buri duhove. Tako je Justin

Stanovnik mnenja, da so bili mladci v moralnem, duhovnem in humanističnem pogledu izredno vzgojeni, ter se sprašuje: "Kako je bilo to mogoče, da so to bili navadni vojaki brez vsakih večjih funkcij"? Janko Maček meni, da so bili mladci vzgojeni predvsem moralno in duhovno, delno na račun zgodovinske kompetentnosti in učinkovitosti. Razmišljanje dr. Tineta Velikonje navaja k sklepu, da mladci v domobranskih enotah niso bili usposobljeni zasesti odgovornih mest, ter politično, kaj šele vojaško ustrezno delovati. Vsem trem je skupno stališče, da mladcem sploh ni bila dana možnost, da bi se za te naloge usposobili ali prevzeli vodstvene položaje, kar je posledično močno oslabilo protikomunistični tabor.²⁵

Z nemško mobilizacijo je KA sledila svojim članom v domobranske vrste, saj od tedaj naprej njenim oboroženim članom ni več grozila izključitev. Še več, spričo radikalnosti partizanskega obračuna s privrženci protirevolucionarne strani ob kapitulaciji Italije je KA prepoznala potrebo po oboroženem protikomunističnem boju, vojake pa opredelila kot nov stan, v katerem je dolžna vršiti apostolsko delo. Pri ZKD so oblikovali domobranski odsek, katerega člani so bili poklicani k pričevanju, da je tudi v vojski mogoče biti kristjan.²⁶ KA se je načrtno lotila vzgoje svojih članov, ki so prijeli za orožje v imenu protikomunizma. Hkrati se je na ta način hote ali nehote odpovedala prvotnemu nepolitičnemu in nenasilnemu značaju organizacije.

NEOBSOJENI GENOCID

V domobranskih enotah je služilo približno 150 članov dijaške KA. Ti naj bi veliko pripomogli k notranji disciplini in poštenosti med domobranci. V zadnjih dneh druge svetovne vojne v Evropi so se domobranci pridružili valu beguncev, ki so zaradi grožnje komunističnega nasilja prebežali čez Karavanke na domnevno varno britansko stran. Zanašanje na zaščito zahodnih zaveznikov je bila velika utvara. Uniformirane begunce je vodstvo britanskih zasedbenih sil po 23. maju

1945 s prevaro izročilo v roke jugoslovanskih komunistov, ki so z ideološkimi nasprotniki obračunali na genocidni način. Med žrtvami množičnih pomorov spomladi in poleti 1945 je bilo veliko članov KA, od teh preko 200 članov dijaške KA, ki jih prištevamo k približno 15.000 slovenskim povojnim žrtvam komunistične revolucije.²⁷

Genocidni razplet slovenske državljanske vojne predstavlja vrh in hkrati sklep revolucije, s katero so komunisti uzurpirali oblast. Slovenski komunisti so od začetka okupacije po boljševističnih načelih načrtovali in izvajali obsežne pomore. Revolucionarno nasilje je namreč predstavljalo temelj komunističnega prevzema oblasti. Pod krinko narodnoosvobodilnega boja so izvedli krvavo revolucijo in si pri tem slovenski narod popolnoma podredili. Delovali so po logiki, da kdor ni za komunistične cilje, je proti narodu. Zato so svoje politične, idejne in razredne nasprotnike označili za narodne izdajalce in z njimi fizično obračunavali. Njihova usmrtitev, v revolucionarnem žargonu poimenovana likvidacija, je služila mnogoterim namenom: ustrahovanju nasprotnikov, izbrisu spomina, dokazovanju lastne moči in končno prevzemu oblasti, ki je sicer na svobodnih volitvah verjetno ne bi dobili.²⁸

Komunistični ideologiji in revoluciji so na Slovenskem najodločneje nasprotovali katoličani, med njimi prav posebej člani SKA. Kot člani slovenskega naroda in Katoliške cerkve so v nasprotovanju revolucionarni logiki komunizma videli svojo narodno in versko dolžnost, za zvestobo kateri so plačali visoko ceno, saj so komunisti nad svojimi ideološkimi nasprotniki izvedli genocid, ki do danes ni uradno raziskan, ne obžalovan in ne obsojen.

1. Dieter Blumenwitz, *Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941–1946): mednarodnopravna študija*, Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva založba, 2005, str. 174.

2. Justin Stanovnik, *Mesto in vloga katoličanov: pretekla dejanja in prihodnje perspektive*, v: *Slovenska duhovna in politična drama 20. stoletja*, Ljubljana: Družina, 2007, str. 150.

3. Joško Pirc, *Cerkveni in duhovni tokovi: slovenski katoličan v labirintu preroštva in okostenelosti, utopičnosti in svetništva*, v: *Slovenska trideseta leta*, Ljubljana: Slovenska matica, 1997, str. 122.
4. Marko Kremžar, *Ali je nova evangelizacija res nova? v: Tretji dan*, št. 1–2, 2012, str. 86.
5. Alojzij Odar, Pij XI. in Katoliška akcija, v: *Revija Katoliške akcije*, št. 1, 1940, str. 3–4.
6. France M. Dolinar, *Ušeničnik in Katoliška akcija*, v: *Aleš Ušeničnik: čas in ideje 1868–1952*, Celje: Mohorjeva družba, 2004, str. 147.
7. Pij XI., *Okrožnica Quadragesimo anno: o obnovi družabnega reda*, Domžale–Grobjle: Misijonska tiskarna, 1940, str. 257.
8. Jakob Kolarič, *Iz Rožmanovega življenjepisa*, v: *Profesor Ernest Tomec: Zbornik člankov in pričevanj ob 50-letnici njegove smrti*, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1991, str. 189–191.
9. Janez A. Arnež, *Lojze Grozde in mladčevstvo*, v: *Communio: mednarodna katoliška revija*, Ljubljana: Družina, 2010, str. 377–379, (dalje: Arnež, Lojze Grozde).
10. Jože Basaj, *Dobrih deset let Tomčevega dela*, v: *Profesor Ernest Tomec: Zbornik člankov in pričevanj ob 50-letnici njegove smrti*, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1991, str. 84.
11. Arnež, Lojze Grozde, str. 380.
12. Stanislav Mohorič, *Volja in razum*, v: *Profesor Ernest Tomec: Zbornik člankov in pričevanj ob 50-letnici njegove smrti*, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1991, str. 153, (dalje: Mohorič, Volja in razum).
13. Sebastijan Kocmur, *Dobrih deset let Tomčevega dela*, v: *Profesor Ernest Tomec: Zbornik člankov in pričevanj ob 50-letnici njegove smrti*, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1991, str. 125, (dalje: Kocmur, Dobrih deset let).
14. Tamara Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007, str. 383–384, (dalje: Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod*).
15. Dejan Pacek, *Katoliška akcija v ljubljanski, lavantinski in goriški (nad)škofiji: diplomsko delo*, Ljubljana: Filozofska fakulteta in Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, 2011, str. 50–51, (dalje: Pacek, *Katoliška akcija*).
16. Franček Saje, *Belogardizem*, Mengeš: Ciceron, 2008, str. 126, (dalje: Saje, *Belogardizem*).
17. Pacek, *Katoliška akcija*, str. 51–52.
18. Mohorič, *Volja in razum*, str. 159.
19. Kocmur, *Dobrih deset let*, str. 125.
20. Iztok Petrič, *Slovenska katoliška akcija: magistrsko delo*, Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2010, str. 152, 166, (dalje: Petrič, *Slovenska katoliška akcija*); Bojan Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1995, str. 213–214.
21. Saje, *Belogardizem*, str. 128.
22. Boris Mlakar, *Slovensko domobranstvo: 1943–1945*, Ljubljana: Slovenska matica, 2003, str. 188; Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 295.
23. Ciril Žebot, *Neminljiva Slovenija: spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije*, Celovec: samozaložba, 1988, str. 293, 296.
24. Kocmur, *Dobrih deset let*, str. 234.
25. Zaveza, št. 59, 2005, str. 16–42.
26. Zdravko Reven, *Velika osebnost viharjih časov*, v: *Profesor Ernest Tomec: Zbornik člankov in pričevanj ob 50-letnici njegove smrti*, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1991, str. 165.
27. Anton Pust(ur.), *Palme mučeništva*, Celje: Mohorjeva družba, 1995, str. 372; *Jože Dežman, Totalitarizmi in prihodnost*, v: *Slovenska duhovna in politična drama 20. stoletja*, Ljubljana: Družina, 2007, str. 123–128.
28. Družina, št. 35, 2013, str. 9.